

ZEKÎ MÜBÂREK

pozisyon usul ve tekniğine dair olan eser, III. (IX.) yüzyılda inşa ve ekollerine ilişkin Fransızca uzun bir mukaddimeyle birlikte yayımlanmıştır. Zekî Mübârek hakkında bazı monografiler de yazılmıştır: Şükrî Ayyâd, *ez-Zikra'l-mi'eviyye li-milâdi'd-Duktûr Zekî Mübârek* (Kahire 1991); M. Câdelbennâ, *el-Me'ârikü'l-edebiyeye beyne Zekî Mübârek ve mu'âşırîh* (Riyad 1986); Fârûk A. A. Meyhî, *Mu'âreke beyne Aşmed Emîn ve Zekî Mübârek havle siyâdeti'l-edebi'l-câhili 'ale'l-edebi'l-'Arabî* (Tanta 1991).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Müdebber, *er-Risâletü'l-'agrâ'* (nşr. Zekî Mübârek), Kahire 1350/1931, neşredenin girişi, s. 4; Zekî Mübârek, *Zekî Mübârek ve naqdü's-şî'r* (nşr. Kerîme Zekî Mübârek), Kahire 1987, s. 20, 37; a.mlf., *el-Muwâzene beyne's-şu'arâ'*, Beyrut 1993, s. 17, 150; a.mlf., *en-Nesrû'l-fennî fi'l-kamî'r-râbi' el-hicri*, Kahire, ts. (Dârü'l-kütübi'l-Arabî), I, 5, 33, 51, 52; a.mlf., *Cinâyetü Aşmed Emîn 'ale'l-edebi'l-'Arabî* (nşr. Hüseyin R. Hu-reys), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-asriyye), s. 12; Fâzıl Halef, *Zekî Mübârek beyne riyâzi'l-edeb ve'l-fen*, Kahire 1957, s. 6, 8, 13, 18, 33, 40; En-ve el-Cündî, *Zekî Mübârek: Dirâse tahlîliyye li-hayâtihî ve edebih*, Kahire 1962, s. 9, 13, 14, 25, 26, 79, 98; Abdürrezzâk el-Hilâlî, *Zekî Mübârek fi'l-'Irâk*, Beyrut 1969, s. 19, 20, 22; M. Mahmûd Ridvân, *Şafahât meçûle min hayâtihî Zekî*, Kahire 1974, s. 19, 25, 27, 31, 32, 34; Hasan Dervîş, *Zekî Mübârek şâ'iren*, Kahire 1986, s. 14; Ni'met Rahîm el-Azzâvî, *Zekî Mübârek: Sire-tühü'l-edebiyeye ve'n-naqdîyye*, Bağdad 1990, s. 11, 16, 18, 19, 21, 26, 27, 28, 30, 34, 52, 82, 84, 94, 141, 147; Mahmûd Rif'at eş-Şihâbî, *ez-Zâhiratü'n-naqdîyye ledâ Zekî Mübârek*, Cidde 1995, s. 15, 16, 26, 360, 361.

FERHAT YILMAZ

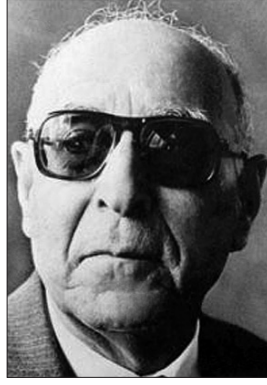
ZEKÎ NECİB MAHMÛD

(زكي نجيب محمود)

(1905-1993)

Mısırlı edebiyat eleştirmeni,
çevirmen, yazar ve fikir adamı.

1905 yılı Şubat başında Dimyat vilâyetinde Zerkâ'nın Mîr el-Havlî (el-Hûlî) Abdullah köyünde doğdu. Beş yaşında iken ailesiyle birlikte Kahire'ye, dokuz yaşında iken babasının resmî görevi dolayısıyla Sudan'ın başşehri Hartum'a gitti. Daha sonra Kahire'ye döndü ve Hartum'da başladığı orta öğrenimini tamamladı. 1930'da Yüksek Öğretmen Okulu Edebiyat Bölümü'nden mezun oldu. 1936 yılında altı ay İngiltere'de kaldı. Bir süre Kahire Koleji'nde öğretmenlik yaptı. Bu arada Kahire'deki Telif, Tercüme ve Yayın Kurulu üyeliğine getirildi. 1934'te tanıştığı Ahmed Emîn ile beraber felsefe ve edebiyat tarihi kitapla-

Zekî Necib
Mahmûd

rı yazdı. Kendi ifadesine göre otuzlu yaşlarında Mısır'ın önde gelen fikir ve edebiyat eserlerinin tamamına yakını okudu (*Kıssatü 'aql*, s. 16). 1939'da Eğitim Bakanlığı kendisine edebiyat alanında başarı ödülü verdi. 1944 yılında devlet tarafından İngiltere'ye gönderildi. Londra Üniversitesi'nde felsefe alanında hazırladığı *Self Determination* başlıklı doktora tezini 1947'de tamamladı. Bu dönem onun *el-Mantıku'l-vaz'î*, *Hurâfetü'l-mitâfizikâ*, *Naḥve felsefetin 'ameliyye*, *Ḥayâtü'l-fikr fi'l-'âlemi'l-cedid* gibi eserlerinde ortaya koyduğu akılcı ve pozitivist düşünce eğiliminin oluşmasında belirleyici oldu (İrâkî, s. 496). Aynı yıl Mısır'a dönerek Kral Fuâd (Kahire) Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim görevine başladı; akademik kariyerini bu üniversitede tamamladı. Bu sırada kendisi için -hayatı boyunca peşinden gideceği- iki temel hedef belirlediğini ifade eder: Bireyi yücelten Avrupa kültürünün ruhunu kendi dünyasına taşımak ve Arap toplumuna bilimsel tecrübenin önemini anlatıp benimsetmek (*a.g.e.*, s. 57). 1953'te misafir öğretim üyesi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Bir dönem Columbia'daki Kuzey Carolina Üniversitesi'nde, bir dönem de Washington'daki Pullman Üniversitesi'nde ders verdi. 1954-1955 yıllarında Mısır'ın Washington elçiliğinde kültür müşavirliği yaptı. 1956'da Bakanlar Kurulu'na bağlı Sanat, Edebiyat ve Sosyal Bilimleri Destekleme Yüksek Kurulu'nun felsefe ve şiir komisyonu üyeliğine seçildi. Yurt içinde ve yurt dışında birçok bilimsel toplantıya katıldı, tebliğler sundu. 1964'te Beyrut Arap Üniversitesi'nde bir dönem ders verdikten sonra ölümüne kadar sürdüreceği Kahire Üniversitesi'ndeki görevine döndü. 1965'te Kültür Bakanlığı adına *el-Fikrû'l-mu'âşır* adlı bir dergi çıkarmaya başladı; üç yılı aşkın bir süre derginin yayın kurulu başkanlığını yürüttü. Küveyt Üniversitesi'nde beş yıl felsefe derslerini okuttu.

Mısır'a döndüğünde *el-Ehrâm* yazı ailesine katılma teklifi aldı ve 1990 yılına kadar bu gazetede makaleler yazdı. 1979'da Eğitim Bilim ve Teknoloji Araştırmaları Millî Komisyonu, ertesi yıl Yüksek Kültür Kurulu üyeliğine seçildi. Felsefe, edebiyat ve sanat alanlarında üst düzeyde devlet ödülleri ve nişanları aldı. 1984'te kendisine Arap Birliği'nin "Arap Kültürü ödülü" verildi. 1991'de Birleşik Arap Emirlikleri Devleti'nin "Sultân b. Alî el-Uveys Felsefe ödülü"ne lâyık görüldü. Kahire'deki Amerikan Üniversitesi'nden fahrî doktor unvanı aldı. 8 Eylül 1993'te Kahire'de vefat etti.

Zekî Necib Mahmûd'un ilmi ve fikrî hayatını altı evreye ayırmak mümkündür. 1930-1940 yılları arası felsefe alanında çeviriler yaptığı dönemdir. 1940-1950 arasında makaleleriyle Arap kültür yapısını akılcı ve ilerlemeci olmamakla suçlayıp eleştirmiş, bundan sonraki on yılda çoğunlukla akademik eserler yazmıştır. 1960'lı yıllarda Arap toplumunun kültürel birikimini daha yakından incelemeye çalışmış, 1970'li yıllarda Arap mirasının kaynaklarını araştırmaya ve modern dönemle ilişkisini kurmaya yoğunlaşmıştır. Nihayet hayatının son dönemindeki eserleri uzun ve yoğun çalışmaların kendisine kazandırdığı zengin birikimin ve düşünce derinliğinin ürünleri olup bu eserler, onun hem Arap ve İslâm kültür mirasını hem de modern Batı kültürünü daha derinden kavradığını ve daha sağlıklı değerlendirmeler yaptığını ortaya koymaktadır.

Fikirleri. Mantık ve Felsefe. Zekî Necib "el-mantıku'l-vaz'î" (pozitif mantık) adını verdiği, duylara ve deneysel verilere dayanan yöntemi hararetle savunmuş, bu açıdan Arap dünyasının akli, içtimalî ve dinî konulardaki zihniyet yapısını, hayat telakisini geniş ve ağır bir eleştiriye tâbi tutmuştur. 1951'de ilk cildini yayımladığı *el-Mantıku'l-vaz'î* adlı eserinde pozitif bilimlerin verilerine dayalı bu yöntemin dilin mantığını analiz eden, dil ile düşüncenin, dil ile realitenin bağına inceleyen, bundan dolayı da kelimedenden değil cümleden yola çıkan bir felsefe olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre, Wittgenstein'le birlikte günümüzün birçok düşünürünün de kabul ettiği üzere felsefenin konusu düşüncelere mantıkî açıklık kazandırmaktır. Bu hususta yapılması gereken ilk iş, diğer ilimler gibi felsefenin de kendine özgü bir konusunun bulunduğu şeklindeki yanlış kanaatten zihinleri arındırmaktır. Aksine felsefenin özel bir konusu yoktur; onun görevi kaynağına bakmadan sözleri, ibareleri tahlil etmek, ilimlerde ve günlük ha-

yatta geçerli fikirleri tahlilden geçirip dikkatli bir şekilde anlamlarını belirlemektir. Şu halde felsefe bilim adamlarının kullandığı, halkın günlük hayatta konuştuğu kavramların ve hükümlerin bir analizidir; Susanne Langer'in ifadesiyle felsefe anlamların bilimidir, bir ilim değil bir yöntemdir (*Mevkıf mine'l-mitâfızikâ*, s. 18-19). Zekî Necîb düşünceyle hayatın problemleri arasında kesin bir ilişkinin bulunması gerektiğine inanmıştır. Ona göre düşünmek bir fantezi veya oyun değildir; düşünmek insanların yaşadığı hayatla, çözmeye uğraştığı sorunlarla ilgili olduğu ölçüde anlamlı ve değerlidir. Onun önem verdiği ve hayatı boyunca uyguladığı diğer bir ilke de ele aldığı her konuya eleştirel yaklaşmasıdır. Zekî Necîb Mahmûd, tenkitçi bakışı ve analitik yöntemi gerçeğe ulaşmanın vazgeçilemez şartı kabul etmiştir (İrâkî, s. 501, 506-507).

Kültür. İngiltere'de doktorasını hazırladığı dönemden itibaren Zekî Necîb uzun bir süre Arap ve İslâm kültürünün modern uygarlık karşısında verimsiz kaldığını, Batı kültürünü benimseyip ondan yararlanmanın Arap dünyası için en önemli bir görev olduğunu savunmuştur. Ancak sonraları bu konuda yanıldığını itiraf etmiş, geldiği noktada tek kültür iddiasının bir tarafı görüp diğer tarafı ihmal eden kısır bir anlayış niteliği taşıdığı kanaatine ulaştığını, çünkü toplumun kendi kültürel mirasını yaşatmaya ihtiyacı bulunduğunu belirtmiştir (*Kıssatü 'aql*, s. 62). Bir kimseye Arap mirasından bahsedildiğinde hemen Câhiz, Ebü'l-Alâ el-Maarrî, İbn Sînâ, Gazzâlî, Hallâc-ı Mansûr, Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi isimleri hatırlar. Arap kültür mirasının çeşitli alanlardaki kaynakları incelendiğinde rasyonel düşünce ile sûfî ve şiirsel vicdanın âhenkli bir örgüsü görülür. Sonuçta araştırmacı Arap dilini diğer dillerle karşılaştırdığında bu dilin bir yandan büyük ölçüde mantıkî, diğer yandan aynı şekilde vicdanî unsurlarla yüklü olduğu kanaatine varır. Zamanla Arap dilindeki bu akıl-vicdan bütünleşmesinin zihninde daha çok netleştiğini farkederek Necîb Mahmûd, bu bütünleşmenin yeni bir Arap kültürü kurmaya imkan verecek eşsiz bir temel oluşturduğunu görür. Ona göre bu yeni kültür hem kendi asaletini koruyacak hem de yaşadığı çağla uyumlu geliştirecektir (*a.g.e.*, s. 177). Necîb Mahmûd özellikle 1970'li yıllardan itibaren kendisini Arap düşüncesini yenileme, Arap kültür mirasıyla Batı'nın geliştirdiği çağdaş uygarlığı bağdaştırma davasına adanmıştır (*Haşâdü's-sinîn*, s. 18). Ayrıca toplum çöküş ve

hezimetten kurtarmak için dinî mirastan ve Arap kültüründen nasıl faydalanmak gerektiği sorusu üzerinde de durmaktadır. Açıkça ki bu hedefe sadece kültür mirasını "raflarda tutmakla" ulaşamaz, bunun için mirasa dinamizm kazandırmak gerekir. Kültürün var olmasının anlamı, onun insanları içinde buldukları durumdan kurtarıp yeni bir canlılık getirecek, gelecekte onları diriltecek bir hayat kaynağı teşkil etmesidir (*Tecdü'l-fikri'l-'Arabî*, s. 83-84).

Din. Çocukluğundan itibaren hayatının sonuna kadar müslüman kalmaktan onur duyduğunu söyleyen Zekî Necîb sahih akîdenin başlıca özelliklerini ve çeşitli konulardaki büyük etkisini şöyle sıralar: İslâm bireyin özgürlüğünü imanın en başta gelen temeli sayar. Şehâdet cümlesinin ilk kelimesi bizzat feridin sorumluluğuna işaret eder. "Eşhedü", "ben" anlamını içeren başındaki elif harfinden itibaren dine inanmanın her bir bireye kendi vicdanının verdiği bir karar olduğunu gösterir. Aynı şekilde dinin diğer vecibelerinin fert tarafından kabulünün temelinde de bu bireyselliği ve sorumluluğu içeren "ben" in kendi kararı vardır (*Rû'yetün İslâmiyye*, s. 307). İslâm'ın temel ilkesi olan tevhid, dinî vicdanı besleyen ve aynı zamanda ümmetin birliğini kuran bir akidedir. İlahî zâtın birliği İslâm risâletinin birinci temelini teşkil eder. Müslümanın iman, düşünce ve bilinç yönünden Allah'ın vahdâniyyetini temsil etme seviyesi onun dindarlık derecesini ortaya koyar. Dindarlık dille vahdâniyyeti ikrar etmekten başlar, düşünceyle onun derinliğine dalmakla devam eder. Müminin akîdesi eğitimle vicdana dönüştürülerek ona hayatının bütün alanlarında rehberlik etmelidir. İslâm'da tevhid en derin boyutunda insanın ahlâkî hayatıyla bütünleşir; değerler dünyasını düzene koyar; özel durumlarda değerler çatıştığında tercih imkânı verecek şekilde öncelik sırası oluşturur. Necîb Mahmûd'a göre modern çağın sıkıntı ve mutsuzluklarının temelinde böyle bir tevhid-ahlâk uyuşmasının sağlanamamış olması yatar (*Kıyemün mine't-türâs*, s. 100-103). Batılılar'ın İslâm'ı tanınamamasının onları İslâm hakkında kör bir taassuba, İslâm etrafında şüpheler üretmeye götürdüğünü söyleyen Necîb Mahmûd, Batılılar'ın İslâm ve müslümanlar hakkındaki bilgisizliğini gösteren ve İslâm'ın putperestlik dini olduğu saçmalığına kadar varan birçok iddia ile karşılaşmanın derin üzüntüsünü yaşadığını belirtir (*Eyyâm fi Emrikâ*, s. 53-54). İslâm aşırılığı ve terörü reddeder. Bir kimsenin

doğruyu kendi seçtiği mezhepte görmesinde sakınca bulunmamakla birlikte başkalarına kendi görüşünü benimsetmek için güç kullanması aşırılıktır ve İslâm bunu onaylamaz (*Rû'yetün İslâmiyye*, s. 262). Necîb Mahmûd'un tasavvufu ilgili değerlendirmeleri de önemlidir. Ona göre tasavvuf bireyi dünya karşısında vasat bir noktada tutmayı hedefler; dünya hayatını ihmal eden de bütünüyle dünyaya dalan da gerçek mutasavvıf değildir. Doğru anlamıyla tasavvuf kişiyi nefsinin efendisi yapar; sosyal varlığın bireyleri arasında kardeşlik bağları kurar; düşünceyi büyük hedeflere yoğunlaştırabilen için bedensel amaçları bir yana bırakmaya çağırır. Tasavvufun mânası hak uğruna verilen mücadeledir. Necîb Mahmûd bu anlamda kendisini de bir mutasavvıf kabul eder (*Min huzâneti evrâkî*, s. 42-43).

Toplum Eleştirisi. Bir yazar toplumun sorunlarıyla ilgilenmelidir. İslâm toplumlarının en önemli sorunlarından biri kadın ve aileyle ilgilidir. Kadının temel görevi insan türünün devamını sağlamak, erkeğin görevi de bu hususta kadını tamamlamaktır. Toplumsal hayat bakımından kadın erkeğe göre kaynaşmaya daha çok meyilli, yalnızlığa daha az isteklidir. Yalnızda erkek olmayınca kendini eksik hissederek; erkeğe nisbetle duygularını daha kolay ve daha çok dışa vurur. Kadının sosyal yatkın olan karakteri onu gelenekçi, değişime ve kurulu düzene karşı çıkmaya isteksiz, insanların görüşlerini onaylamaya eğilimli yapar (*a.g.e.*, s. 49-50, 52). Necîb Mahmûd evlenme konusunda Batı ile İslâm toplumlarını karşılaştırırken, "Bizdeki evlenmelerde sevgi yoktur; kadın da erkek de seçme yapmaz; önemli olan evde bir erkekle bir kadının bulunmasıdır" der (*Eyyâm fi Emrikâ*, s. 221). Ona göre müslümanlar evlilikte içeriği değil şekli önemsemektedir. Bu hususta ailenin varlığını tehdit eden en ciddi tehlike İslâm'ın hedeflerinden habersiz olarak uygulanan boşanma ve çok eşliliklerdir. İslâm toplumlarının başka bir sorunu da kültürel geriliktir. Bu durum İslâm ümmetinin güçsüz düşmesine ve gerilemesine yol açmıştır. Geçmişte İslâm ümmeti her alanda gelişmiş, güçlü ve onurlu bir dünyaya sahipken hangi sebeple bugünkü duruma düştüğünü sorgulayan Necîb Mahmûd, müslümanların geçmişleriyle övünürken günlerini kurtaracak yenilikler üretmediklerini, hurafelerle kuşatıldıklarını, "yerinde durma kültürü"yle yetinip "hareket kültürü"nden uzaklaştıklarını belirtir (*Fi Müfterikâ't-Şuruk*, s. 41). İslâm toplumla-

ZEKÎ NECİB MAHMÛD

rındaki eğitim durumunu da yöntem, içerik ve fizikî şartlar bakımından eleştiren Necib Mahmûd bu konuda şu teklifleri getirir: Çağdaş yenilikleri içeren okul binaları yapılmalı, yeni nesiller geçmişleri hakkında bilinçlendirilmeli, yüksek öğretime önem verilmeli, akli savunan, bilimi ve sanatları koruyan bir üniversite eğitimi gerçekleştirilmeli, yüksek öğretimin geliştirilmesinde toplumun gönüllü maddî destek ve katkısı sağlanmalıdır.

Siyaset. Öncelikle siyasette halkın iradesine saygı gösterilmelidir. İrk, kültür gibi herhangi bir konuda ayırım yapmaksızın insan haklarına önem verilmesi, insanların haklarına ve hürriyetlerine saygıyı geliştiren eğitim öğretim programlarının uygulanması gerekir (*Min hizâneti evrâkî*, s. 67-68). Siyasetin bir görevi de bütün insanlık için belâ olan savaşları engellemektir (*a.g.e.*, s. 57). Aynı fikirleri paylaşan çok sayıda siyasî parti yerine birbirinden farklı, açık seçik ilkeler ve tezler ortaya koyan olan partiler kurmak suretiyle insanların siyasete ilgi göstermesine ve sağlıklı tercihler yapmasına imkân verilmelidir (*a.g.e.*, s. 63).

Eserleri. Zekî Necib Mahmûd çok sayıda kitap, makale, ansiklopedi maddesi yazmış ve çeviriler yapmıştır; bazı eserleri şunlardır: **A) Telif. Felsefe ve Mantık:** *Kışşatü'l-felsefeti'l-Yûnânîyye* (Kahire 1935, Ahmed Emîn ile birlikte); *Kışşatü'l-felsefeti'l-hadîse* (Kahire 1936, Ahmed Emîn ile birlikte); *el-Mantıku'l-vaz'î* (I, Kahire 1951; II, Kahire 1961); *Hurâfetü'l-mitâfzîkâ* (Kahire 1953; ikinci baskısı *Mevkîf mine'l-mitâfzîkâ* başlığını taşır, Beyrut-Kahire 1983); *Naẓariyyetü'l-ma'rife* (Kahire 1956); *Hayâtü'l-fikr fi'l-âlemi'l-cedîd* (Kahire 1956; Beyrut 1982); *Naḥve felsefetin 'ilmiyye* (Kahire 1958); *eş-Şarku'l-fennân* (Kahire 1960, 1974); *Câbir b. Ḥayyân* (Kahire 1961); *Felsefe ve fen* (Kahire 1963); *Tecdidü'l-fikri'l-'Arabî* (Beyrut-Kahire 1980); *el-Cebrü'z-zâti* (müellifin 1947'de Londra Üniversitesi'nde hazırladığı *Self Determination* başlıklı doktora tezinin Arapça çevirisidir; trc. İmâm Abdülfettâh İmâm, Kahire 1973); *Nâfiẓe 'alâ felsefeti'l-'aşr* (*el-'Arabî* dergisinde yayımlanan makalelerinden kitap haline getirilmiştir; Kahire 1990). **Din, Kültür ve Medeniyet:** *Şurûk mine'l-ğarb* (Beyrut-Kahire 1951, 1983); *el-Ma'kûl ve'l-lâ ma'kûl fi tûrâsinâ el-fikrî* (Kahire 1972); *The Land and People of Egypt* (Philadelphia 1972); *Şekâfetünâ fi müvâcehetü'l-'aşr* (Beyrut-Kahire 1976); *Efkâr ve mevâkıf* (Kahire-Beyrut 1983); *Kı-*

yemün mine't-türâş (Kahire-Beyrut 1984); *Rû'yetün İslâmiyye* (Beyrut-Kahire 1987); *Fî Tahdîsi's-sekâfeti'l-'Arabîyye* (Beyrut 1987); *'Arabîyyün beyne's-sekâfeteyn* (Kahire 1990); *Ḥaşâdü's-sinîn* (Kahire-Beyrut 1991, 1992); *Fî Müfterikî't-turuk* (Beyrut-Kahire 1993); *İslâmiyyât: Fî Mefhûmi'l-kıyâde* (Beyrut 1993); *Min hizâneti evrâkî* (Kahire 1996). **Edebiyat:** *Şeksbîr* (Kahire 1943); *Kışşatü'l-edeb fi'l-'âlem* (Ahmed Emîn ile birlikte; birinci kitap: *Fî'l-Edebi'l-kadîm ve edebî'l-uşûri'l-vüştâ*, Kahire 1943; ikinci kitap: *Fî'l-Edebi'l-hadîş*, Kahire 1945; üçüncü kitap: *Fî'l-Edebi'l-ğarbi ve's-şarkî fi'l-karnî't-tâsi'* 'aşer, Kahire 1948); *Cennetü'l-'abîl* (Kahire 1947, 1951, 1982); *Arzû'l-ahlâm* (müellife Eğitim Bakanlığı'nın Edebiyat Başarı ödülünü kazandıran eserdir; Kahire 1949, 1952); *eş-Şevre 'ale'l-ebvâb* (Kahire 1955; ikinci baskısı *el-Kûmîdiya el-'arziyye* başlığını taşır, Beyrut-Kahire 1983, 1989); *Eyyâm fî Emrikâ* (Kahire 1955); *Kışşâtü mine'z-zücâc* (Kahire 1947, 1974); *Kuşur ve Lü-bâb* (Kahire 1957); *Kışşatü nefis* (Beyrut-Kahire 1965, 1983); *Vichetü nazar* (Kahire 1967); *Ma'a's-şu'arâ* (Beyrut-Kahire 1976); *Kışşatü 'aql* (Beyrut-Kahire 1983); *Büzûr ve cüzûr* (Kahire 1990). **B) Çeviri:** Eflâton, *Apologia*, *Euthydemus*, *Kriton* ve *Phaidon* diyalogları (Kahire 1936); H. B. Charlton, *Fünûnü'l-edeb* (Kahire 1938, 1945); Victor Andreevich Kravchenko, *Âsertü'l-hürriyye* (Kahire 1367/1948); Will Durant, *Kışşatü'l-hağâra* (Kahire 1950, 1968); Bertrand Russell, *Târîhu'l-felsefeti'l-Ğarbiyye* (birinci kitap, Kahire 1954; ikinci kitap, Kahire 1955) ve *el-Felsefe bi-naẓratin 'amelîyye* (Kahire 1958); John Dewey, *el-Mantık: Naẓariyyetü'l-bahş* (Kahire 1959).

Hakkında Yazılanlar. 1. Âtîf Ahmed, *Nağdü'l-'aqlî'l-vaz'î*. Necib Mahmûd'un düşüncesindeki yöntem sıkıntısını inceleyen bir çalışmadır (Beyrut 1980). 2. Necvâ Hamûde, *Te'sîrü'l-vaz'îyye el-mantıkiyye 'ale'l-fikri'l-'Arabî el-hadîş*. Sorbonne Üniversitesi'nde hazırlanmış doktora tezidir (Paris 1989). 3. Abdülbâst Seydâ, *el-Vaz'îyyetü'l-mantıkiyye ve't-türâşî'l-'Arabî: Nümüzcü fikri Zekî Necib Maḥmûd el-Felsefiyye* (Beyrut 1990). 4. Necvâ Ömer, *el-Cevânbü'l-edebîyye fî kitâbâtî Zekî Necib Maḥmûd* (yüksek lisans tezi, 1991, Aynişems Üniversitesi Arap Dili Bölümü). 5. Fevziye İd Mercî, *el-'Aklü ve vazîfetühü fi fikri Zekî Necib Maḥmûd* (yüksek lisans tezi, 1991, Beyrut Saint Joseph Üniversitesi Edebiyat ve İnsan Bilimleri Fakültesi). 6. Abdülkâdir Mah-

mûd, *Zekî Necib Maḥmûd: Feylesü-fü'l-üdebâ'* ve *edibü'l-felâsife* (Kahire 1993). 7. Ahmed Osman, *Ṭarîkunâ ile'l-hürriyye*. Zekî Necib Mahmûd ile hürriyet konusunda yapılan bir mülâkâtı içerir (Kahire 1994). 8. Nûrân Muhammed Fet-hî el-Cezîrî, *Eserü'l-itticâhi't-tahlîlî fi fikri Zekî Necib Maḥmûd* (doktora tezi, 1995, Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi). 9. Margot Schellfold, *Authentisch arabisch und dennoch modern? Zaki Nağib Maḥmûds kulturtheoretische* (Berlin 1996). 10. Fâtıma İsmâil, *el-Menhecü'l-felsefî 'inde Zekî Necib Maḥmûd* (Kahire 1999). 11. Necâh Muhsin, *el-Fikrü'l-kavmi 'inde Zekî Necib Maḥmûd* (Kahire 1999). 12. İmâm Abdülfettâh İmâm, *Rihle fi fikri Zekî Necib Maḥmûd* (Kahire 2001). Ayrıca çeşitli dergi ve gazetelerde Necib Mahmûd'un görüşleriyle ilgili çok sayıda yazı yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zekî Necib Mahmûd, *Eyyâm fî Emrikâ*, Kahire 1955, s. 53-54, 221; a.mlf., *Kışşatü nefis*, Kahire 1965; a.mlf., *Tecdidü'l-fikri'l-'Arabî*, Beyrut-Kahire 1980, s. 83-84; a.mlf., *Kışşatü 'aql*, Beyrut-Kahire 1983, s. 16, 57, 62, 177; a.mlf., *Mevkîf mine'l-mitâfzîkâ*, Beyrut-Kahire 1983, s. 18-19; a.mlf., *Kiyemün mine't-türâş*, Beyrut-Kahire 1984, s. 100-103; a.mlf., *Rû'yetün İslâmiyye*, Beyrut-Kahire 1987, s. 262, 307; a.mlf., *Ḥaşâdü's-sinîn*, Beyrut-Kahire 1991, s. 18; a.mlf., *Fî Müfterikî't-turuk*, Beyrut-Kahire 1993, s. 41; a.mlf., *Min hizâneti evrâkî*, Kahire 1996, s. 42-43, 49-50, 52, 57, 63, 67-68; Saïd Murâd, *Zekî Necib Maḥmûd: Ârâ' ve efkâr*, Kahire 1994; Münâ Ahmed Ebû Zeyd, *el-Fikrî'd-dinî 'inde Zekî Necib Maḥmûd*, Beyrut 1416/1996; A'âmü'l-edebî'l-'Arabîyyi'l-mu'âşır (nşr. Robert B. Campbell), Beyrut 1996, II, 1188-1191; Âtîf el-İrâkî, *el-'Aql ve't-tenvir fi'l-fikri'l-'Arabîyyi'l-mu'âşır*, Kahire 1998, s. 493-520; Ahmed el-Alâvine, *Zeylü'l-'A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 88; Nizâr Abâza - M. Riyâz el-Mâlih, *İlmâmü'l-'A'lâm*, Beyrut 1999, s. 102; Şeltâğ Abdû, "Zekî Necib Mahmûd-Edîben", *Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye*, XIII, Trablus 1996, s. 326-343; İzzet es-Seyyid Ahmed, "Maḥmûd (Zekî Necib)", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2007, XVIII, 110-112.

SAÏD MURAD

ZEKKÂK
(الزكَّاق)

Ebü'l-Hasen Alî b. Kâsım b. Muhammed ez-Zekkâk et-Tüçibî el-Fâsî (ö. 912/1507)

Mâlikî fakihî.

Ailesinin kökeni Tüçib adlı Yemenli bir kabileyeye dayanır. Zekkâk lakabı bir meslekle ilgili olmayıp bizzat kendisinin belirttiğine göre zengin dedesinin dedesi erkek